

АНОТАЦІЯ

Лі Цін. Формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – освіта/педагогіка, зі спеціальності 011 – освітні, педагогічні науки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, 2021.

У дисертації представлено результати дослідження процесу формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

У роботі запропоновано інтерпретацію змісту понять «реалізація», «самореалізація», «самоактуалізація», «творчість» та «творча особистість». На основі теоретичного аналізу дефініцій понять поданих в роботі доведено, що визначення терміну «професійно-творча самореалізація майбутніх учителів образотворчого мистецтва» в педагогічній поняттєвій базі не представлено.

З метою уникнення поодиноких дублювань щодо визначення ключового поняття дослідження в роботі запропоновано його авторське тлумачення. Професійно-творча самореалізація майбутніх учителів образотворчого мистецтва – це свідомий, цілеспрямований процес розкриття своєї творчої сутності в соціальній діяльності. Доведено, що майбутній фахівець образотворчого мистецтва реалізується в ситуації, що припускає критичне осмислення змін, які відбуваються в культурі і соціумі, освоєння і пошук нових технологій освіти і ставлення до своїх учнів, якісного перетворення свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового ладу і способу життєдіяльності. Цей спосіб визначено актом професійно-творчої самореалізації.

Розроблено компонентну структуру професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва майбутніх учителів

образотворчого мистецтва у єдності мотиваційно-орієнтувального, когнітивно-діяльнісного та суб'єктного компонентів.

Доведено, що процес формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва забезпечують дидактичні принципи, які є вихідними положеннями в розробленій нами методичній системі: професійної спрямованості, науковості, оптимізації, емоційності педагогічного процесу.

Принцип *професійної спрямованості* включає як професійну спрямованість особистості на трудову діяльність і на конкретну професію, так і професійну спрямованість загальної освіти і професійного навчання. Передбачає не тільки професійно значимий матеріал, що вводиться в зміст навчання, а й діяльність, спрямовану на освоєння таких розумових операцій, аналоги яких будуть виконуватися студентами в педагогічній діяльності. Професійна спрямованість художньої підготовки реалізується через систему змістовно-методичних ліній відповідних фахових дисциплін.

Згідно з принципом науковості, зміст освіти вищої школи повинен відповідати науковим досягненням у певній галузі. Так, до уваги майбутніх педагогів-художників має надходити лише науково обґрунтована та достовірна інформація, що включає факти, закономірності, процеси та явища, особливості становлення та розвитку наукових відкриттів. Важливою передумовою даного принципу є розвиток пізнавальних інтересів у здобувачів вищої художньо-педагогічної освіти, їх орієнтація у сучасних дослідницьких методах, систематичне залучення до наукових пошуків та стимулювання готовності до здійснення цих видів діяльності.

Принцип оптимізації передбачає якісну реалізацію технології формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва, яка призводить до досягнення поставленої мети. Основні педагогічні дії з оптимізації процесу формування досліджуваної готовності у майбутніх педагогів-художників полягають у наступному: конкретизація завдань; генералізація (виділення головного);

міжпредметна координація; вибір варіантів на основі їх порівняльної оцінки; диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу; гуманізація; створення відповідних педагогічних умов; поєднання управління і самоуправління; моніторинг; оперативне регулювання і коригування процесу; оцінка його результатів за встановленими критеріями.

Принцип емоційності педагогічного процесу сприятиме активізації діяльності як студентів, так і викладача, зняттю психологічних бар'єрів, стимулюванню пізнавальних процесів тощо, що значно підвищуватиме ефективність процесу формування досліджуваного утворення, сприятиме виробленню у майбутніх учителів образотворчого мистецтва ефективних моделей спілкування з учнями.

Проведене дослідження стало основою для визначення педагогічних умов формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Перша педагогічна умова – актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-педагогічної діяльності передбачала, що завдяки ціннісному ставленню до неї дане утворення набуває позитивного значення для майбутніх учителів образотворчого мистецтва, викликає інтерес та потребу в її оволодінні, а отже, сприяє формуванню готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва в даній галузі.

Визначаючи другу педагогічну умову – організація самовдосконалення майбутніх педагогів-художників у контексті здійснення майбутньої професійної діяльності – бралось до уваги, що процес формування готовності до професійно-творчої самореалізації у майбутніх учителів образотворчого мистецтва залежить не лише від зовнішнього впливу, а й від їхньої самостійної роботи над собою, яка виражається у цілеспрямованих зусиллях, направлених на самозміну, від самосвідомості, критичного ставлення до власного професійного становлення, вольових якостей, вироблення стійких настанов на постійне професійне самовдосконалення.

Третя педагогічна умова – створення рефлексивно-освітнього середовища в навчально-виховному процесі ЗВО передбачала, що значну роль у формуванні досліджуваної готовності майбутніх педагогів-художників займає самооцінка та самоставлення до себе як майбутнього професіонала. Ми вважали, що для ефективної роботи у напрямку формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва є важливими результати поглиблення рефлексивних процесів: здатність студента «конструювати» себе, як майбутнього професіонала, переосмислювати власні відношення, оцінки, здатність до самокорекції відповідно до поставлених вимог.

Під час реалізації визначених педагогічних умов було використано форми, методи, технології та засоби, які покликані сприяти інтенсифікації процесу формування досліджуваної готовності. Серед них: *форми навчально-професійної діяльності*: спецкурс «Творча самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва»; лекційні заняття (лекція-огляд, лекція-бесіда або діалог з аудиторією, лекція-дискусія, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, лекція з застосуванням елементів «мозкового штурму», лекція з розбором мікроситуацій, лекція-диспут, лекція-консультація та ін.), семінари, практичні заняття, консультації; форми квазіпрофесійної діяльності (ділова гра, ігрове проектування, інсценування, мозковий штурм, тренінг, захист інноваційних міні-проектів та ін.); художня діяльність, оцінка явищ художнього життя, педагогічна практика в умовах навчальних занять (в якості опонента викладача-лектора на проблемній лекції або співведучого на семінарі), аналіз передового педагогічного досвіду, аналіз і обговорення конкретних педагогічних ситуацій, рішення ситуаційних (педагогічних) завдань, проектування професійних педагогічних завдань, розбір папки з навчальної або робочої документації, складання програми самовдосконалення і усний самозвіт, морфологічний аналіз.

Методи: психологічної саморегуляції, проблемні, рефлексивно-творчі, рефлексивно-діалогові, діалогово-спонукальні.

Технології: системно-діяльнісного підходу, проблемно-діалогового навчання і розвиваючого навчання, активних методів навчання, медіа технології, самооцінки та взаємооцінки.

Засоби: навчальні посібники, навчальні програми, технічне устаткування (комп'ютери, презентаційне устаткування), тематичний план роботи спецкурсу «Творча самореалізація майбутнього вчителя образотворчого мистецтва», програма самовдосконалення в контексті здійснення майбутньої професійної діяльності.

Розроблено схематичну модель означеного процесу, що включає: постановку мети дослідження та його завдання – цільовий блок; компоненти готовності до професійно-творчої самореалізації (мотиваційно-орієнтувальний, когнітивно-діяльнісний, суб'єктний) – змістовий блок; дидактичні принципи (професійної спрямованості, науковості, оптимізації, емоційності педагогічного процесу); педагогічні умови, на яких базується експериментальна методика формування готовності до професійно-творчої самореалізації (актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-творчої діяльності; організація самовдосконалення майбутніх педагогів-художників у контексті здійснення майбутньої професійної діяльності; створення рефлексивно-освітнього середовища в навчально-виховному процесі ЗВО); методи, форми, технології та засоби, націлені на підвищення рівня готовності до професійно-творчої самореалізації студентів – технологічний блок; очікуваний результат дослідження.

Експериментальне дослідження формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснювалося в умовах констатувального та формувального експериментів. Для здійснення констатувального експерименту методом теоретичного моделювання розроблено критеріальний апарат, що складався з таких критеріїв та показників: спонукально-ціннісний з показниками (мотивація на професійну діяльність; прагнення до творчих досягнень; наявність педагога-

ідеалу); змістово-процесуальний, який розкривається за показниками (сформованість професійних знань, умінь та навичок; володіння основами методичних систем художнього навчання; здатність до ефективного педагогічного спілкування); особистісний, який забезпечують показники (самооцінка; відсутність емоційної напруги в професійній діяльності; здатність до самовдосконалення та самореалізації в художньо-педагогічній діяльності). На підставі зазначених критеріїв визначено рівні сформованості готовності до професійно-творчої самореалізації у майбутніх педагогів-художників: високий, достатній, середній та низький.

Формувальний експеримент, кількісна та якісна обробка його результатів дозволили підтвердити ефективність запропонованої експериментальної методики формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Таким чином, вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісне дослідження формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а саме: виявлено стан розробленості досліджуваної проблеми; розроблено структурні компоненти досліджуваної готовності у студентів у єдності мотиваційно-орієнтувального, когнітивно-діяльнісного, суб'єктного компонентів; обґрунтовано методику формування досліджуваного цілісного утворення у складі принципів, педагогічних умов, форм, засобів, технологій і методів. Експериментально перевірено ефективність методики формування означеного процесу.

Ключові слова: готовність, професійно-творча самореалізація, художньо-педагогічна діяльність, фахова підготовка, майбутні учителі образотворчого мистецтва, образотворче мистецтво.

Список публікацій здобувача

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лі Цін. Актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до художньо-педагогічної діяльності як умова формування готовності до професійно-творчої самореалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. №4 (108). С. 437-448.

2. Лі Цін. Теоретичне обґрунтування моделі формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Збірник наукових праць уманського державного педагогічного університету*. 2021. Вип. 3. С. 188-194.

3. Лі Цін. Принципи формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. Вип. 2 (24). С. 23-28.

Стаття у закордонному виданні

4. Ли Цин. Педагогические условия формирования готовности к профессионально-творческой самореализации будущих учителей изобразительного искусства. *Young Scholars Journal*. 2021. № 8-9. С. 74-82.

Опубліковані праці апробаційного характеру

5. Лі Цін. Наукові підходи до формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Мистецькі пошуки*: зб. наук. праць. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. Вип. 2(9). С. 55-59.

6. Лі Цін. Професійно-творча самореалізація майбутніх учителів образотворчого мистецтва в контексті теоретично-методичного аналізу. *Мистецькі пошуки*: зб. наук. праць. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. Вип. 1(13). С. 115-120.